

FX 02 Ljusnans dalgång

OMRÅDE AV RIKSINTRESSE FÖR FRILUFTSLIV I GÄVLEBORGS LÄN

Datum

2016-08-29

Kommun

Ljusdals kommun 2161, Bollnäs kommun 2183, Söderhamns kommun 2182.

Area

Totalarea: 30630 ha

Land: 16617 ha

Vatten: 14013 ha

Huvudkriterier

- Särskilt goda förutsättningar för berikande upplevelser i natur- och kulturmiljöer
- Särskilt goda förutsättningar för friluftaktiviteter och därmed berikande upplevelser
- Särskilt goda förutsättningar för vattenanknutna friluftaktiviteter och därmed berikande upplevelser

Stödkriterier

- Berikande upplevelser i natur- och eller kulturmiljö
- Intresseväckande natur- och kulturvärden
- Tilltalande landskapsbild
- Omväxling
- Särprägel
- Området har sällsynta växter
- Artrikedom

Goda naturgivna förutsättningar för friluftsliv

- Bra vattenkvalitet, lämpliga stränder och bottnar
- Lämplig terräng och variationsrik topografi
- Terrängförhållanden utan hindrande blockighet, snårigheter, brutenhet eller myrriktedom
- Naturområde med särskilt goda förutsättningar att bedriva vattenanknutna friluftaktiviteter, till exempel fritidsfiske och båtliv

Goda förutsättningar för att behålla och förbättra värden

- Naturvärden som kan bestå även vid ökad besöksfrekvens
- Tålighet mot slitage i de delar som förväntas bli intensivt utnyttjade
- Goda naturgivna förutsättningar för att vårda området
- Förekomst av anläggningar och service
- Förekomst av markerade leder och informationsskyltar
- Förekomst av brukningsvägar, stigar, vandringsleder m.m.
- Förekomst av infrastruktur till och inom området
- I huvudsak frånvaro av hinder för områdets användning för friluftsändamål

Friluftsaktiviteter

Exempel på friluftsaktiviteter är vandring, strövande, promenader, turåkning på skidor, längdåkning, utförsåkning på skidor, snowboard, skoteråkning, skridskoåkning, terrängcykling, bad, båtliv, kanot/kajak, forspaddling, natur- och kulturupplevelser, fritidsfiske, bär- och svampplockning, fågelskådning, zipline, övernattnings/tältning.

Beskrivning av områdets värden

Ljusnans dalgång utgör länets största sammanhängande älvområde och är ett av de främsta och absolut mest värdefulla naturvårdsobjekten i Gävleborg. Ljusnan omges av ett omväxlande och naturskönt landskap från vildmarksartad natur till intressant kulturbygd. Området är välbesökt och variationsrik med många sevärdheter. På grund av det geografiska läget, nära tätbefolkade områden, är Ljusnans dalgång särskilt värdefullt som utflyktsmål.

Många friluftsaktiviteter som utövas i området är starkt knutna till de många höga natur- och kulturvärden som ofta utgör populära besöksmål och är viktiga ur turistnäringssynpunkt, exempelvis finns två av UNESCO utsedda världsarv här; Hälsingegårdarna Gästgivars och Kristofers. Vissa aktiviteter är knutna till anläggningar såsom utförsåkning på skidor, downhillcykling och kulturupplevelser medan andra aktiviteter till stora delar bygger på lugn och avskildhet samt oexploaterad natur som exempelvis naturupplevelser, fritidsfiske, turåkning på skidor och vandring. Ljusnan och dess sjöar är välkända både inom och utom landet. Ljusnan erbjuder utmärkta kanotvatten i vissa delar av älven och förutsättningarna för bad-, båt- och kanotliv är mycket goda även i sjöarna innan mynningen; Bergviken och Marmen. På många ställen finns olika typer av kanoter och kajaker att hyra. Fritidsfisket är stort under alla årstider med bestånd av bland annat öring, harr, siklöja, regnbåge, lax och lake och på många platser finns anpassade fiskemöjligheter för funktionshindrade. Vintertid är skidor och skoteråkning med ett väl utbyggt system populärt.

Förutsättningarna för friluftslivsutövande är mycket goda i hela området, med många stigar och vandringsleder, anläggningar och anordningar av olika slag, flera rastplatser, camping- och lägerplatser samt andra övernattningsmöjligheter av varierande sort. Området är välbesökt både under sommar- och vinterhalvåret och hör till ett av länets mest värdefulla områden för turism och friluftsliv.

Förutsättningar för bevarande och utveckling av områdets värden

Åtgärder som behövs för att bevara områdets värden för friluftslivet

Åtgärder som behövs för att bevara områdets värden för friluftslivet innefattar bland annat att områdets karaktär med alla dess möjligheter till natur- och kulturupplevelser samt friluftaktiviteter bibehålls och utvecklas efter behov. De delar av området som är attraktiva för turism och friluftsliv bör användas så de blir allsidigt tillgängliga och utnyttjade. Stränder och andra attraktiva områden ska kunna användas av allmänheten. Fisket behöver bedrivas på ett långsiktigt hållbart sätt och vattenkvaliteten bör inte försämrats. Det omgivande landskapet med sina höga natur- och kulturvärden behöver skötas, genom exempelvis hävd av ängs- och betesmarker, samt att övriga särpräglade och natursköna områden bevaras för att värdena för friluftslivet ska bestå. Strandzoner som förr betats fram till älvstranden har idag börjat växa igen varför en fortsatt hävd samt restaurering av igenväxta ängar och naturbetesmarker är viktig för bibehållandet av områdets värden. Det är också av stor vikt att byggnader av kulturhistoriskt värde underhålls med dess ursprungliga karaktärsdrag så de inte förfaller och att de förändringar som görs i känsliga kulturmiljöer underställs tydliga krav på anpassning så att byggnaders och miljöers lokala karaktärsdrag bibehålls. Delar av området är skyddat som naturreservat, naturvårdsområden och Natura 2000-områden. Till dessa finns skötsel- och bevarandeplaner, som ingående förvaltar områdenas värden.

Åtgärder, verksamheter och andra intressen som påtagligt kan skada områdets värden

Enligt 3 kap. 6 § miljöbalken ska områden av riksintresse för friluftslivet skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada dess natur- eller kulturmiljö.

Vid Ljusnans dalgång bedöms att följande åtgärder påtagligt kan skada områdets värden:

- Storskalig exploatering (exempelvis storskalig permanentbostads- eller fritidshusbebyggelse, industri-, vattenkraft- och vindkraftsanläggningar).
- Bulleralstrande verksamheter och negativ visuell påverkan som påtagligt påverkar upplevelsevärdena.
- Hinder längs stränder som kan påverka friluftslivets utövande på land och vatten (exempelvis vattenkraftsanläggningar, igenväxning, stängsling och privatisering genom permanentbostads- eller fritidshusbebyggelse).
- Verksamheter och anläggningar som riskerar att negativt påverka vattenkvaliteten (exempelvis genom utsläpp av miljögifter).
- Storskaliga bruksformer (exempelvis kalavverkning).
- Förfall av kulturhistoriskt värdefulla miljöer och byggnader.
- Överfiske och utsättning av främmande arter.

Eftersom riksintresseområdet i många delar är inramad av berg så bedöms även storskalig exploatering utanför riksintresseområdets avgränsning på bergsryggarna ha en negativ inverkan på riksintresset.

Genom att följa upp områdets nyttjande och vilka friluftaktiviteter som bedrivs så kan en bedömning göras av vilka konsekvenser en förändring av naturmiljön kommer att få för friluftsovärdet i området.

Inverkan av enskilda verksamheter och åtgärder i nutid och framtiden kan vara begränsade, men de samlade effekterna av många åtgärder och verksamheter kan bli omfattande och påtagliga. Vid bedömningen av konsekvenserna av enskilda åtgärder är det därför viktigt att försöka se framåt och även bedöma kumulativa effekter.

Möjligheterna att utveckla områdets värden för friluftslivet

Området har stor genomfartstrafik mot fjälltrakterna och ligger inom bekvämt reseavstånd från landets tät befolkade delar. Sommarturismen har stark koppling till områdets kulturtraditioner och vinterturismen till alpin- och längdskidåkning. Den fortsatta utvecklingen bör bygga vidare på dessa inriktningar men kan med fördel breddas tack vare de innehållsrika miljöerna.

Paketlösningar med vattenknutna aktiviteter i älven och sjöarna kombinerat med upplevelser i de omgivande natur- och kulturmiljöerna bör kunna locka en större mängd besökare än idag. Det finns goda förutsättningar i flera delar av området att skapa ett mångsidigt sammansatt rekreationsutbud, vilket bör tas till vara. Stigar, spår och leder bör vägleda besökarna in i landskapet och fritidsfisket kan utvecklas genom bättre tillgänglighet men också genom att förbättra livsmiljöerna för strömlevande arter som är negativt påverkade av regleringarna i älven. Även kulturhistoriskt intressanta miljöer bör utvecklas, främst i de områden som kan göras eller redan är lättillgängliga.

Samtidigt är det viktigt att påpeka att utvecklingen ska ske utan att områdets natur- och kulturvärden skadas, då det är dessa som utgör grunden för friluftsvärdet.

Friluftsinriktade/anpassade byggnationer, anläggningar och verksamheter som kan bidra till att stärka upplevelsen och nyttjandet av området bör främjas. Större turistanläggningar bör dock i första hand lokaliseras till de tätorter i eller i anslutning till riksintresseområdet, där de inte påtagligt stör natur- och kulturvärdena och där de har goda förutsättningar för utveckling.

Planering och säkerställande

- Området berör flera Natura 2000-områden.
- Större delen av området omfattas av utvidgat strandskydd om 200 meter.
- Området berör fyra naturreservat: Mellanljusnan, Erik-Olssveden, Djupbäcken, Kyrkön.
- Området berör ett flertal av Skogsstyrelsen utpekade biotopskyddsområden.
- Området berör ett flertal naturvårdsområden.
- Delar av området är redovisat i Länsstyrelsens naturvårdsprogram *Värdefull natur i Gävleborg*.
- Inom området finns ett antal detaljplaner och översiktsplaner för Ljusdal, Bollnäs och Söderhamns kommuner.

Områdets huvuddrag

Ljusnan är länets största älv och Sveriges nionde längsta älv som rinner upp i Härjedalen på Skarsfjället vid gränsen mot Norge, genom Härjedalen och Hälsingland och ut till Bottenhavet. Längs Ljusnan förändras landskapets karaktär från mer vildmarksartad i de norra delarna till bördiga kulturbygder i de sydligare delarna. Älven och dalgången värderas högt ända till mynningen i havet för dess landskapsbild och natur- och kulturmiljöer med goda möjligheter att bedriva friluftsliv på både land och vatten och uppleva avskildhet och tystnad.

I Mellanljusnan, uppströms Ljusdal, som är riksintressets nordligaste del har opåverkad natur, vidsträckta tallmoar och dramatiska inramningar kring älven. I älvsträckan mellan Laforsen och Korskrogen finns fritt strömmande forsar, intressanta landskapsformer skapade av älven och en rik flora och fauna med förekomster av fjällväxter och goda stammar av harr och öring, som ligger inom Mellanljusnans naturreservat. På båda sidor om älven finns vandringsleder med rastplatser och vindskydd och för besökaren finns goda möjligheter till fiske och fina naturupplevelser. Området inom naturreservat nås lätt från skogsbilvägar som leder ner till älven och här planeras flera entrépunkter och i stort en utveckling av servicen i området.

1. Mellanljusnan (karta s. 8)

I nedre Ljusnandalen, nedströms Ljusdal, ligger Järvsöbygden som för många är det genuina Hälsingland med den öppna vidsträckta dalen, de blånande bergen i bakgrunden, stolta huvudbyggnader, tätt liggande lador och Järvsö kyrka som en accent på Kyrkön med gamla och nya prästgårdar. I bygden söder om Järvsö ligger bebyggelsen samlad i byar på höjder som sluttar mot älven. Gårdarna har placerats i grupper med den odlade åkermarken runt omkring. Kulturlandskapet är mycket väl hävdad och gårdarna har som regel högt kulturmiljövärde. Järvsö har många besökare året om och har ett stort utbud av friluftaktiviteter och service. Järvsöbacken är ett exempel på besöksmål för alpint friluftsliv med många nedfarter, stigar och liftar som under sommartid används som bergscykelpark och downhillcykling. I området finns även ett zoo och ett rovdjurscenter, badplats, vandringsleder och flera alternativ till övernattnig. I övrigt erbjuds mycket kulturella arrangemang i närområdet och i Järvsö ligger världsarvsgården Kristofers.

Nedströms Järvsö ligger Orbaden, som även är kallad Hälsinglands Riviera med anledning av den kilometerlånga sandstranden vid Orsjön omringad av skogsklädda berg, erbjuder också en mängd friluftaktiviteter. I övrigt finns flera vandrings- och skidleder och mellan Orbaden och Vallsta ligger världsarvsgården Gästgivars som är öppen för allmänheten. På Åsberget, 375 meter över havet, går det att åka Hälsinglands första zipline på en klätter- och linbaneanläggning och samtidigt få en hänförande utsikt över Ljusnan. Höghöjdsbanor finns både på toppen och vid foten av berget.

Växbobygden, beläget uppströms Bollnäs, är ett viktigt utflyktsmål med anledning av det kulturhistoriska värdet. Wallins är en gård som särskilt bör nämnas, då den anses vara en av Hälsinglands mest praktfulla gårdar med bevarade väggmålningar från 1760-talet. I Växbo är kulturarvet synligt från den aktiva linhanteringen som också är en stor turistattraktion, särskilt under sommartid. I Trolldalen går det exempelvis att uppleva hur man bearbetade linet förr i tiden och promenera i en liten dalgång bland mindre timmerhus och linberedningsverk.

Hela sträckan mellan sjön Varpen i Bollnäs och Segersta har mycket stora kulturhistoriska värden med vacker landskapsbild och är av betydelse för turism och rekreation, bad, fiske och båtliv. På Ljusnans båda stränder och speciellt på Mårdnäsälven finns en tät koncentration av järnåldersgravar, som visar att området tidigt varit bebott med en stor befolkning. Vid Segersta ligger Hårgaberget, som sträcker sig till 211 meter över havet. Där finns raststuga och utsiktstorn på toppen med utsikt över Ljusnan.

2. Nedre Ljusnandalen (karta s. 8)

Vid Segersta rinner Ljusnan ned i Bergviken, som är en stor sjö omgiven av berg med ett aktivt friluftsliv. Efter den följer sjön Marmen och båda sjöarna innan Ljusnans mynning i havet har betydelse för fiske, bad- och båtliv. Sjöarna är populära att paddla kanot i med mycket att se, många badplatser och skyddande rastplatser att nyttja i pauserna. Vintertid finns en mellan 10-18 km lång långfärdsskridskobana på Bergviken med skridskouthyrning på Kungsholmen vid Segersta. Längs skridskobanan finns även skidspår. Precis som i hela riksintresseområdet finns flera övernattningsalternativ. Marmen har de senaste åren utvecklats från tidigare industriverksamhet till ett rekreationsområde av turistiskt intresse med stora natur- och kulturvärden. Området kring sjön är en av Hälsinglands rikaste platser för lämningar efter lågteknisk järnframställning.

3. Sjöarna innan mynning (karta s. 8)

Sammanfattningsvis finns flera anordningar för friluftslivet längs hela Ljusnans dalgång, som exempelvis vandringsstråk och kanotuthyrning, en mängd badplatser och möjligheter till övernattnig i olika former. För den fiskeintresserade finns särskilt många områden väl anordnade för detta. Älvsträckan från Laforsen ned till Korskrogsmon och sträckan från Morvall till Forsnäset är välbesökta och rik på både harr och öring. Edeforsen är också bra harr- och

öringsvatten. Även Bollnäsströmmarna från Dönje till Varpen har trots regleringarna ett intressant fiske. Vidare är Marmen känt för fina fiskeförhållanden och utloppet av Ljusnan i Bottenhavet betraktas numer som ett av Sveriges bättre lax- och havsöringsvatten.

Området i stort är relativt lättillgängligt från stora delar av Sverige. Via E4:an nås riksväg 83, Tidernas väg, som följer Ljusnan från Bergvikens södra spets till Ljusdal. Väg 84 tar därifrån vid och följer älven till riksintressets norra ände. Via E45:an nordväst om området ansluter väg 84. Norra stambanan mellan Gävle och Ljusdal som också går längs Ljusnan har tät tågtrafik och stannar vid flera stationer längs sträckan. Eftersom området har genomfartstrafik till fjälltrakterna passerar även långfärdsbussar från bland annat Stockholm.

Områdets avgränsning

Området börjar vid Laforsens kraftstation och följer sedan Ljusnans dalgång ner till utloppet i Bottenhavet, med en avgränsning som fångar in älven och det vattennära, älvinfluerade landskapet generellt ca 100 meter från strandlinjen. Endast de älvnära natur- och kulturmiljöer som ger förståelse för älvområdets landskapsrum och landskapsbild ingår i området. Däremot är några tätorter längs älven undantagna avgränsningen.

Det öppna landskapet med höga kulturvärden som bebyggelse, fornminnen, jordbruksmarker med åkerholmar och odlingsrösen, slåtterängar och myrslåtter samt kommunikationsleder, vars kulturella rötter kan härledas från älven och dess dalgång är viktiga kriterier för avgränsningen.

Viktiga naturvärden är vattenytorna, forsar, marker med vattenkontakt och karaktärsområden för olika biotoper såsom flora och fisk. Friluftslivets anläggningar som utsiktspunkter, skidbackar, spår och leder samt fiskeplatser utgör också grunder för avgränsningen av området.

Det är viktigt att kommunerna och exploatörer i sin planering även är observanta på att mark- och vattenanvändningen utanför det avgränsade området också kan ha konsekvenser för själva riksintresset.

Andra riksintressen som berörs

- Riksintresse Rörligt friluftsliv; Ljusnan mellan Färila och Bergvik (4 kap MB).
- Riksintresse Skyddade vattendrag; Ljusnan mellan Laforsen och Arbråsjöarna (4 kap MB).
- Riksintresse Naturvård; Övre Mellanljusnan X 20, Nedre Mellanljusnan X 22, Galvån med biflöden X 54 (3 kap MB).
- Riksintesse Kulturmiljövård; Mågamon X 330, Storhaga-Sunnanås X 311, Järvsö centralbygd X 300, Karsjö by X 302, Nors ångsåg X 307, Vallsta-Hänsätter X 405, Koldemo X 406, Växbobygden X 402, Marmen X 608 (3 kap MB).
- Riksintesse Yrkesfiske; Bottenhavet Ljusnefjärden (3 kap MB).
- Riksintesse Energiproduktion vattenkraft; Lottefors (3 kap MB).
- Riksintesse Kommunikationer; flera vägar och järnvägar berörs (3 kap MB).
- Natura 2000-områden; Mellanljusnan Laforsen-Korskrogen, Mellanljusnan Korskrogen-Edeforsen, Kyrkön, Järvsöholmarna.

Övrigt underlag

Översiktsplan Ljusdals kommun, 2010: Det utpekade riksintresseområdet för friluftsliv bedöms vara en resurs för kommunens utveckling varför kommunen avser skydda området med höga rekreativevärden samtidigt som friluftsliv, turism och lokalt näringsliv tillåts att utvecklas. Kulturlandskapet i anslutning till Ljusnans dalgång anges i översiktsplanen vara identiteten och varumärket för kommunen och Ljusnan ses som en unik resurs. Tillgängligheten till de mest

värdefulla friluftsområdena ska förbättras för att öka deras användbarhet, dock utan betydande påverkan på känslig natur.

Översiktsplan Bollnäs kommun, 2015: Riksintresset anses vara viktigt för kommunen som grund för möjligheter till rekreation, friluftsliv och turistnäring. Kommunen ser positivt på att avgränsningen revideras till aktuella förhållanden eftersom tidigare värden har förändrats.

Översiktsplan Söderhamns kommun, 2006: Kommunen anser att Ljusnans dalgång är av riksintresse ända ut till Ljusnans mynning och därför ska skyddas med hänsyn till sina natur- och kulturvärden.

Referenser

Länsstyrelsen i Gävleborgs län 2016. *Hitta ut. Natur- och kulturutflykter i Gästrikland och Hälsingland.*

Länsstyrelsen i Gävleborgs län 2008. Fiskeguide Hälsingland och Gästrikland, *Fiska i Gävleborg.*

Länsstyrelsen i Gävleborgs län 1997. Naturvårdsprogram, *Värdefull natur i Gävleborg.* Rapport 1997:12.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län 2002. *Ljusnan - Området från Färila till Bergvik och med föreslagen förlängning till Ljusnefjärden. Älvsträckan mellan Laforsen och Arbråsjöarna.* Rapport 2002:1.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län. Naturreservat, Mellanljusnan. Elektronisk, tillgänglig: <http://www.lansstyrelsen.se/Gavleborg/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/naturreservat/ljusdal/mellanljusnan/Pages/default.aspx>

Bollnäs kommun. Landskapsanalys. Elektronisk, tillgänglig: <http://www.bollnas.se/images/SBK/Planer/oversiktsplan/Landskapsanalys2.pdf>

Hälsingland. Elektronisk, tillgänglig: <http://www.halsingland.se/>

Karta

